

www.msmb.org.tr

MİDİLLİ ADASINDAKİ
İSLAMİ ESERLERİN
TESPİTİ VE FARKINDALIK
KAZANDIRILMASI PROJESİ

MİMAR SİNAN
MÜHENDİSLER BİRLİĞİ

www.msmb.org.tr

MİMAR SİNAN
MÜHENDİSLER BİRLİĞİ

MİDİLLİ ADASINDAKİ
İSLAMİ ESERLERİN TESPİTİ
VE FARKINDALIK
KAZANDIRILMASI
PROJESİ

KASIM 2015

SUNUŞ

4. Endüstri devriminin yaşandığı günümüzde üretim sürecinde fabrikalardaki makineler, bilgisayarlar, sensörler ve diğer entegre bilgisayar sistemleri birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunacak, insanlardan neredeyse tamamen bağımsız olarak kendi kendilerini koordine ve optimize ederek üretim yapabilecektir.

Üretilen her bir ürün benzersiz bir seri numarasına dolayısıyla bir kimliğe sahip olacak, ayrıca belleklerinde sadece bazı temel bilgileri değil kendi geçmişlerini de tutacaklardır.

Teknolojinin son ürünleri kendi geçmişlerini belleklerinde tutmakla; gelişme aşamaları, eklenen yeni fonksiyonlar, uygulama aşamasında oluşan hatalar görülebilecek, hatalar tekrarlanmayacak, daha kullanışlı sistemler üretilebilecektir.

İnsanoğluda kendi geçmişinin izlerini belleklerinde canlı tutmaları; kendi tarihsel gelişimlerini, kurdukları medeniyetleri, kültürel varlıklarını bilmelerine ve gelecek nesillere doğru aktarmalarına yardımcı olacaktır.

Bir dönem geçmişimizi ikrar noktasına getirip çizginin öbür tarafına gönlüyle, kafasıyla -ilgilenmek yasakmış gibi- hududun öbür tarafına bakmamışız. Öbür tarafta geçmişimizin bağları olduğunu unutmuşuz. “Artvin bizim, Batum başkasının!” diye, “Edirne bizim, öbür tarafı başkasının!” diye düşünmüşüz.

Sınırlarımız dışında, benzersiz bir seri numarasına sahip, zamana meydan okuyan, emsalsiz bir kültür mirasımız bulunmaktadır.

Bizim vazifemiz, bu kültürü ihyâ etmektir. Edebiyatı, musıkisi, zihniyeti, atasözü, folkloru, örfü, âdeti, oturması kalkması, konuşması, yatması, şehircilik anlayışı ile bir medeniyet inşa etmiş ve hayatın her evresinde Kur’ân-ı Kerîm’i yaşamışlardır. İşte o yaşamanın sonucu kültür medeniyete dönüşmüştür. O kültürü kurtarmamız lazımdır.

Bu Medeniyet paha biçilmez bir hazinedir.

Mimar Sinan Mühendisler Birliği

تَارِيحِيْمِيْزُ يُوْكَ اَوْ مَلِيْسِيْنُ

“Tarihimiz Yok Olmasın”

مِيْدِيْلِيْ اَدَاْسِيْنِدَاكِي

اِيْسِيْلَامِيْ اَشْرِيْنِ تَثْبِيْتِيْ وَ

فَرْقِيْدَا لِكْ كَا زَانِدِيْ نِيْلِيْ اِيْسِيْ

“Midilli Adası’ndaki İslami Eserlerin Tespiti
ve Farkındalık Kazandırılması”

HAT: DR. UĞUR İNAN

PROJE SORUMLUSU

Ulvi ASAN
Elektrik Mühendisi

PROJE EKİBİ

Mustafa Tutar
Mimar

Doç. Dr. Mustafa Ay
Makine Mühendisi

Emine Yalçın
Mimar

Hacer Yılmaz
Peyzaj Mimar

Ulya Farıma
Çevre Mühendisi

Halil Necati Çetin
Şehir Bölge Planlamacısı

Ali Ulvi İşler
İşletme Mühendisi

Hamza Cangir
Makine Mühendisi

Ferhan Levent
Teknik Öğretmen

MİMAR SİNAN
MÜHENDİSLER BİRLİĞİ

Proje Amacı

Projenin Özeti

Konu ve Kapsam

Literatür Özeti

Tespit Edilen Tarihi Eserler

Kaynaklar

1. PROJE AMACI

Vaktiyle bizim olup bilahare Yunanistan'a geçmiş olan Midilli adası, İstanbul'u fethetmeye gelen sahabe ordusunun geçiş güzergâhıydı ve kutlu sahabilardan birkaç tanesini sinesinde barındırıyordu.

Bu ada, Fatih Sultan Mehmed'in fethedip yâdigâr bıraktığı kara parçasıydı; Osmanlı dönemi deniz seferlerinin üssü idi.

Midilli adası, Abdülehad-ı Nûrî hazretlerinin irşad faaliyetlerini yürüttüğü; binlerce gayrimüslim Rum'un hidayetine vesile olduğu; ihtidâ edip seyr ü sülûkünü tamamlayan 70 Rum'a hilâfetnâme verdiği bir merkez idi. Büyük âlim, şair ve sûfî Niyâzî-i Mısırî'nin de uğrak yerlerinden biri idi.

Değerli akademisyen Prof Dr. Mahmud Es'ad Coşan Hocaefendi 'nin düşünce dünyasını şekillendiren, eylem tarzının esaslarını belirleyen bu üçlü sacayağının temellerini işte bu ada kendi bünyesinde barındırmıştı

Önemli unsurları üzerinde barındıran adada Osmanlı Devletinin, dolayısıyla İslam dininin izlerini araştırmak, Midilli adasında varlığından haberdar olduğumuz sahabe kabirlerinin yerlerini tespit etmek, elde edilen bilgi ve belgeleri bir eserde toplayıp bilinirliğini sağlamak amacıyla bu proje başlatılmıştır.

2. PROJENİN ÖZETİ

Türkiye'nin ve Osmanlı Devleti'nin eski sınırları, insanlığın, tarihin ve medeniyetlerin izini halen görebildiğimiz coğrafyayı kapsamaktadır. Maddî, mânevî, kültürel ve turistik değerlerine paha biçilemeyecek hazineler mevcuttur.

Ülkemizde ve yakın coğrafyada eski şehir kalıntılarında yapılan kazılarda tarihin derinliklerine doğru inen çeşitli yerleşim katmanları ve iskân devreleri ile karşılaşılıyor. Bunların incelenmesi son derece önemli ve heyecan vericidir. Yurdumuz, eski çağların tarihine ışık tutacak, çok yeni ve orijinal bilgiler kazandıracak altyapıya sahiptir. Bazı mağaralar taş devrine kadar uzanan bir mâzînin izlerini ihtivâ etmektedir.

Hızır'ın (a.s) gemisi Doğu veya Güneydoğu Anadolu'da aranmaktadır; Hz. İbrahim'in (a.s) Urfa çevresinde yaşadığı ve orada ateşe atılmış olduğu söylenir; Hz. Musa'nın (a.s) Hz. Hızır'ı (a.s) aradığı seyahatte yanında bulunan Hz. Yuşa'nın (a.s) İstanbul Beykoz'da medfûn olduğu meşhurdur. Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan Ashâb-ı Kehf, Tarsus veya Maraş'tadır; Yâsîn sûresinde zikri geçen "Karye"nin Antakya olduğu rivayet olunur. Hz. Meryem'in (a.s) Efes şehrinde olduğu iddia edilir; İstanbul'da başta Ebû Eyyûb el-Ensârî olmak üzere 27 kadar sahabe kabri vardır. Selmân-ı Fârisî, yıllarca Bursa çevresinde ikâmet ve ibadet etmiştir... Anadolu şehirleri türbeler, tekkeler, medreseler, camiler ve sayısız dinî eserlerle doludur.²

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Midilli Adası'yla ilgili çok kapsamlı bilgiler bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bu adadaki vakfiyeler, tapu kayıtları ve bunlar üzerinde yapılan işlemlere ait kayıtlar mevcuttur. Ayrıca birçok açıdan akademik çalışmalar yapılmıştır.

Arşivlerde yer alan kayıtlar incelenmek üzere uzman ekiplerce tarama ve akabinde ilgili belgelerin tespit ve çözümlenmesi yapılmıştır. Ulusal Tez Merkezi'ndeki akademik çalışmalar ile ilgili bilgiler toplanmıştır. Yerinde(Midilli Adası) incelemeler yapılarak resimlenmiştir.

Midilli adasında varlığından haberdar olduğumuz sahabe kabirlerini tespit edilmesi için izler araştırılmış, bilgi ve kaynaklardaki verilere göre bulunduğu bölge belirlenmiş ancak tam tespit edilememiştir. Araştırmalarımız ada'da bulunan tarih araştırmacılarıyla birlikte devam etmektedir.

3. PROJE KONUSU VE KAPSAMI

Midilli Adasındaki İslami eserlerin tespit edilmesi, toplumumuza tanıtılması, halkımızın Midilli Adası'ndaki eserler hakkında bilinçlendirilmesi, tarihi eserlerin tekrar kazanılarak ecdadımızla bağların güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Midilli Adası'ndaki tarihi miras ile ilgili evrak ve belgeler taranarak çözümü yapılmıştır.

Tarihi miras Midilli Adası'nda yerinde incelenerek belgelendirilmiş, farklı belge ve bilgilere ulaşılmıştır.

Bu belgeler ilk aşamada belli bilgileri içeren kitapçık olarak yayınlanmıştır.

Şekil-1: Yeni Cami içten görünüş

4. LİTERATÜR ÖZETİ

4.1. Osmanlı Dönemi Midilli Adası³

Şekil-2: Osmanlı arşivinden alınan Midilli adasına ait harita

Midilli, Ege denizinin kuzeydoğusunda Anadolu sahillerine yakın, 1630 km² yüzölçümüyle, bugün Yunanistan'ın üçüncü büyük adasıdır. Ada 821, 881 ve 1055 yıllarında Müslüman Araplar tarafından kuşatılmıştır. 1091'de Çaka Bey'in burayı kısa bir süre için ele geçirmesiyle Türklerle bağlantısı başlamıştır.

1462 yılında Fatih Sultan Mehmed zamanında Sadrazam Mahmud Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu şiddetli bir kuşatma sonucunda Midilli'yi ele geçirmiştir. Bilahare ada bir sancak haline getirilerek Midilli kasabası ve Molova, kadılık merkezi yapılmıştır.

Midilli, Osmanlı döneminde Deryâ kalemine (Cezâyir veya Kapudan Paşa eyâleti) bağlı bir sancak olarak örgütlenmiş, sancakbeyi, kale dizdârı, topçubaşı, liman hocası, alaybeyi gibi sancağı yönetenler yanında dört zeâmet ve 83 fîmâra bölünmüştü. Sancakbeyi bir gemi donatacak hâslara sahip bulunurdu. Bu görevlere ise Kapudan Paşa inhâsı ile tayinler yapılırdı.⁴

Midilli adasının nüfusu huzurlu geçen XVI. yüzyılda ikiye katlanmış, kısmen Anadolu'dan gelenler tarafından ve genelde mahallî nüfusun ihtidâsı neticesinde İslâmiyet zamanla yayılmaya başlamıştır. XVII. yüzyıl boyunca da bu nüfus artış göstermiştir.

İslâmlaşma 1602-1644 tarihleri arasında en üst noktaya varmış, 1644'ten sonra XIX. yüzyılın başına kadar sabit kalmıştır.

Midilli kalesi onarılarak burada Fatih Sultan Mehmed adına Fethiye Câmii inşa edilmiştir.⁵ Midilli'nin aşağı hisarındaki bir kilisenin Fatih adına mahalle mescidine çevrildiği, 1709 tarihli bir tahrir defterindeki kayda göre Fatih'in Midilli kalesinde bir câmii ve bir de mescidi bulunduğu tespit edilmektedir.⁶

Barbaros Hayreddin Paşa kasabaya on odalı bir medrese, bir dergâh ve bir imaret yaptırmıştır. Bu abideyi bina hala ayaktadır.

1544 yılından itibaren Derviş Hamîdî tarafından Mevlevîlik yerleştirilmeye başlanmış, bir Mevlevîhâne kurulmuştur.

Kasabada kiliseden çevrilme caminin yanında 955 (1548) yılındaki Tahrir Defteri'nde Mahmud Bey, Malkaralı Mustafa ve Mahmud Ağa mescitlerinin adları geçer.

Ada için önemli bir vakfiye, derya beylerinden Bâlîzâde Hasan Bey'e aittir. Bâlîzâde Hasan Bey, kuzey limanı yanındaki susuz kısımda Abdülehad Nûrî Efendi ve onun mensupları için bir câmii tekke, buraya bağlı beş adet derviş hücreleri ile harem binası inşa ettirmiştir. Bir Bektâşî tekkesinin varlığı 1699'dan itibaren kaynaklarda geçmektedir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Midilli'nin batı kıyıları Hristiyan korsanların saldırılarına maruz kaldı. Korsanlar bu kesimde yerleşim bölgesi olmayan sahildeki Sıgri Limanı'nı gemilerini tamir etmek, taze su almak ve istanbul ile Levant arasındaki gemileri tehdit amacıyla kullandılar. Bunları durdurmak için III. Osman, Sıgri Limanı'nın girişine topçu kalesi yapılmasını emretti. Osmanlı tuğrasını taşıyan 1170 (1757) tarihli büyük kitabe bunun bitiş tarihine işaret eder. Aynı yıl Karadağlı Kaptan Süleyman Paşa mektebi ve hamamı olan büyük bir cami yaptırdı.⁷

4.2. Nüfus dağılımı:

Molova'da 1521'de sadece 6 Müslüman hanesine karşın 437 Hristiyan hanesi bulunmaktaydı.⁸ 1671 tahririnde Molova'nın 150 Müslüman ve 27 gayrimüslim hanesine sahip olduğu görülmektedir.⁹ 1740'larda adada bulunan Pococke, Molova'yı "Türk kasabası" olarak tanımlamış; Molova'da Hristiyanların üç kiliseye sahip olduklarını ve Hristiyan nüfusun 200'den fazla olmadığını ifade etmiştir.¹⁰ Kalonya'da Türk nüfus, diğer kaza merkezlerine oranla bir hayli azdır. Kalonya'daki Türkler, Adaklı Mahallesi'nde oturmaktaydılar.¹¹

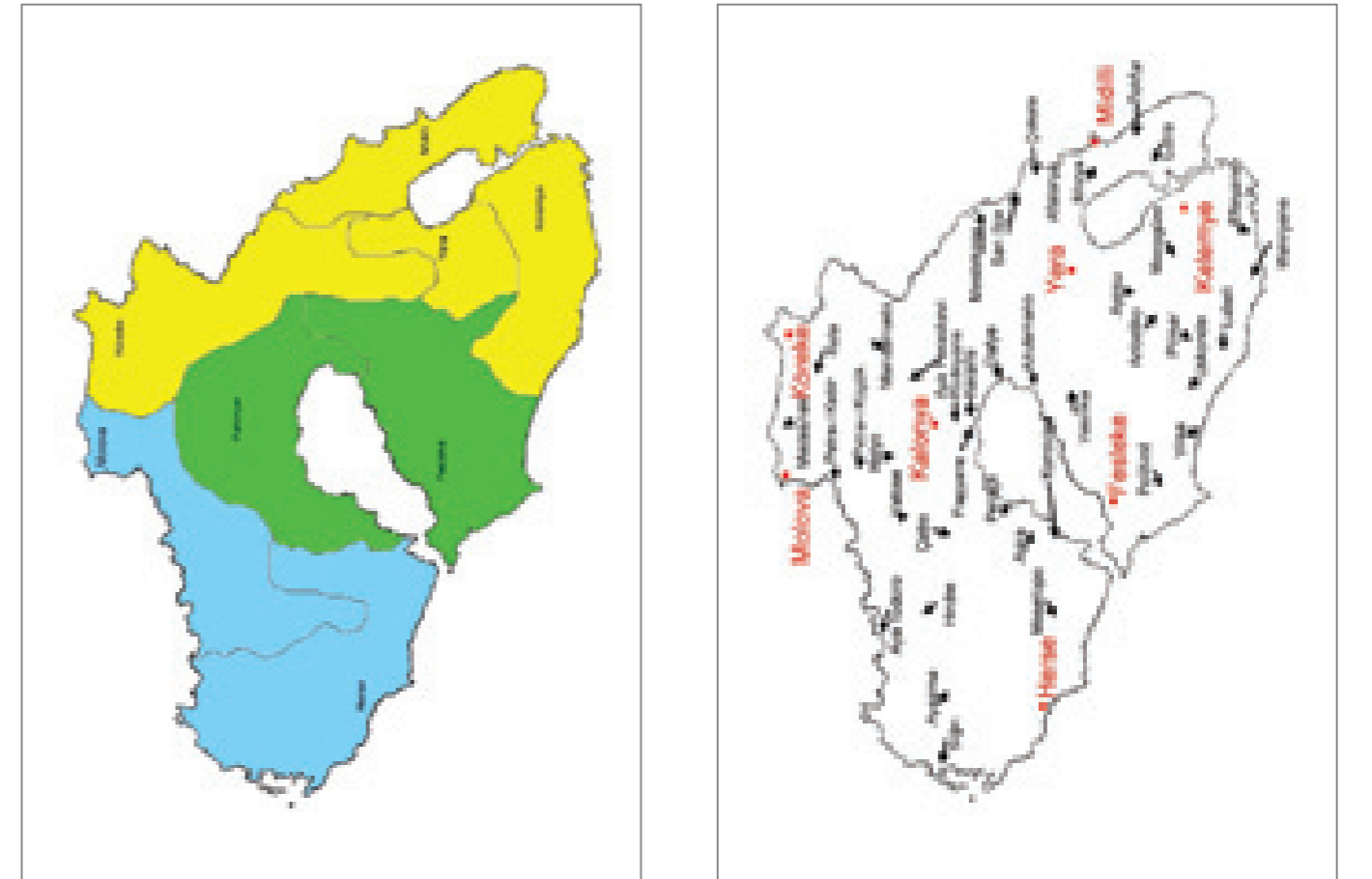
Kırsal alanda Türk nüfus oldukça azdır. Köyler arasında Türklerin çoğunlukta oldukları yerler: Midilli Nahiyesi 'ne bağlı **Lotra**; Kelemye Nahiyesi'ne bağlı **Labeti**; Köreke Nahiyesi 'ne bağlı **Balçık, Hisar, Medesnek, Vasiyelapato, Sivastiri, Komi, Lafikade**; Molova Nahiyesi 'ne bağlı **Likone** köyleridir.¹² Bu köylerden Lotra, Balçık, Hisar, Labeti köyleri oldukça büyük yerleşim merkezleridir. Sadece Türklerin yaşadığı 2 köy vardır. Bunlardan biri yukarıda adı geçen köylerden biri olan **Komi**'dir. 1671 Tahririne göre burada 38 hane meskûndü.¹³ Nüfusunun tamamı Türklerden meydana gelen diğer köy ise Herse Nahiyesi 'ne bağlı olan ve 1757'de yeniden iskân edilen **Sıgri**'dir.¹⁴

XVII. yy sonlarında Midilli adasında 7500'ü gayrimüslim ve 1660'ı Müslüman olmak üzere toplam 9160 hane yaşamaktaydı. Bu da adanın 40.000 civarında bir nüfusa sahip olduğu anlamına gelir.

Bunun büyük bir kısmını Rum nüfus oluşturur. Haneler temel alınır, Türklerin ada nüfusundaki payları % 20 civarına denk gelir. Yani en kötü ihtimalle bile Midilli, Ege adaları içerisinde en fazla Türk nüfusun barındığı adadır.

1304 (1887) yılına ait salnameye göre adanın toplam nüfusu 94.448'dir. Bunun 13.697'sini (% 14,5) Türk nüfusu oluşturuyordu. Adanın üç kazasında altmış bir cami, otuz sekiz hamam, yedi tekke ve dört medrese, Hristiyan tebaa için doksan üç kilise ve manastırla her iki gruba hizmet veren 147 okul bulunmaktaydı.

4.3. Osmanlı döneminde kaza ve nahiyeleri¹⁵

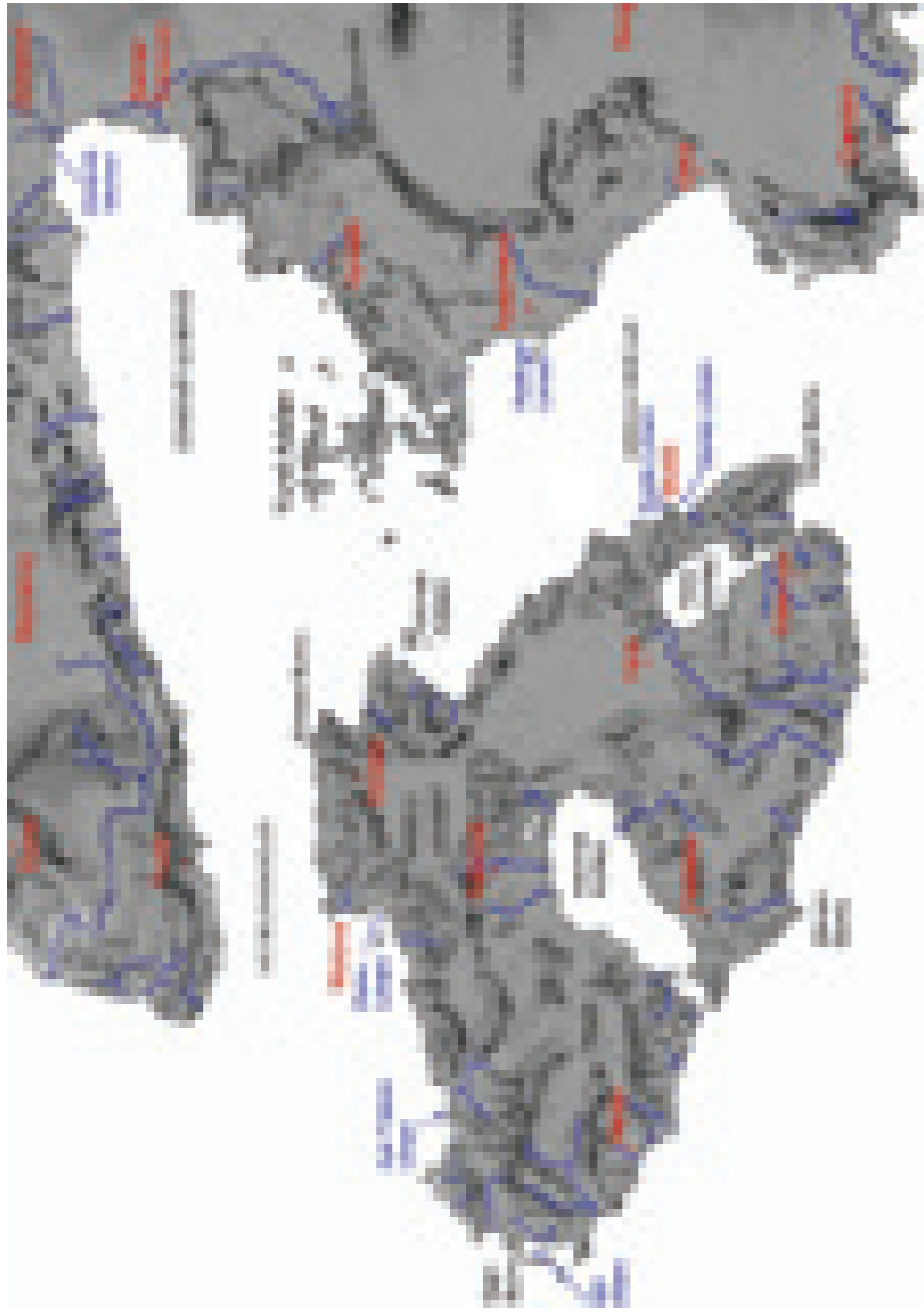
Şekil-3: Midilli'nin Kaza ve Nahiyeleri

(Sarı renkli alan Midilli Kazası'nı, Yeşil renkli alan Kalonya Kazası'nı, Mavi renkli alan Molova Kazası'nı göstermektedir.)¹⁶

4.4. 18 Yüzyılda Midilli adası kaza ve karyeleri¹⁷

Tablo-1: 18 yüzyılda Midilli adası kaza ve karyeleri gösterir tablo

MİDİLLİ KAZASI VE KARYELERİ				MOLOVA KAZASI VE KARYELERİ		KALONYA KAZASI VE KARYELERİ	
Midilli	Yera	Kelemye	Köreke	Molova	Herse	Kalonya	Fesleke
Afalonya	Anbeliko	Anamano	Ayasu	Anamonya	Ağra	Adaklı	Adipe
Bakla	Bağrado	Andoya	Balçık	Atlıca	Alpodiye	Afkoliye	Aplode
Çokale	Estorapikadi	Apinoz	Bugademasepo	Ayolode (Ayatodoro)	Ayairini	Ahrone	Ayoyani
Lotra	Hiyapinalodi	Ayomine	Çokale	Balye	Ayazma	Aşumirye	Demandezi
Mezra-i Maso	Mesagüre	Bergo	Göye	Çatako	Çetre	Ayaperaskevi	Halopara
Mezra-i Nodye	Mezra-i Sudenze	Efteyane	Hisar	Çömlek	Dorse	Ayokozme	Izor
Morya	Mosdi	Labeti	Komi	Edmono	Eftoroton	Azulamano	Kamaliçe
Nefs-i Midilli	Papaslık	Libadizene	Kula	Falya	Konovişe	Dafye	Kapdire
Tekfur	Pilmar	Makiryane	Lafikade	Halıka	Mari	Eryane	Katapergo
	Sabnalodi	Monasado	Mahalle-i Uskulato	Halyo	Mavros	Hisar-i Kalonya	Keramiye
	Saboli	Nefs-i Kelemye	Medesnek	İskamiye	Mendan	İpsilometopo	Lankate
	Serkes (kalamahor)	Sado	Menoloz	İslimotopo	Mezra-i Avzonya	Kalmudado	Marki
	Terko	Uskonde	Mestekone	İstipşi	Mezra-i Kafalene	Kalosadado	Mezra-i kasolisi
	Termo	Yeraterone	Mondamado	Kabye	Mezra-i kafalone	Kamaliçe-i Atik	Para
	Uskoblo		Sarı ilçe	Kahronde	Mezra-i Podno	Karanko	Peraçli
	Yalpomolo		Sivastiri	Kalapado	Mezra-i vatalende	Kerami	Petrenikola
			Şoyate	kalpa	Mezra-i Yortur	Mahalle-i Adaklı	Polihibit
			Tesyamo	Kancado	Milonya	Mahalle-i Ağırdonikalo	Ronikolaya
			Vasiyelapata	Katatorton	Orşa	Mezra-i Akiyane	Ronkare
				Katranyoz	papadiye	Mezra-i Ayolandi	Tabi
				Komano	Papzene	Mezra-i Buya	Vasilika
				Kornado	Perodiye	Mezra-i Kozancılar	Vasleçot
				Kozme	Rum	Mezra-i Teyande	Virşe
				Kozpado	Siğrı	Mezra-i Zuhuryado	
				Lakoyane	Vatose	Papyane	
				Likone		Peraçli	
				Malyonde		Podoyane	
				mesotopo		Yarne	
				Nefs-i Molova			
				Petra-i Kebir			
				Petra-i Küçük			
				Tolanadevi			
				Uskamiye			
				Uskudaro			
				Vafye			

Şekil-4: Midilli Adası'na ait fiziksel harita

5. TESPİT EDİLEBİLEN TARİHİ ESERLER

5.1. Camiler

a) Çömlek Köy (Skalahori) Hasan Reis Camii¹⁹

Şekil-6: Bahçe duvarının son kalan kısımları

Şekil-7: Camiden kalan tek minare ve avlusuna yapılan küçük kilise.

Yunanistan Kültür Bakanlığı'nın 6 Eylül 2001 tarihli kararıyla, tescil edilmiştir. 18. yüzyılın üçüncü çeyreğinde inşa edilmiştir. Yaptıran Hasan Reis'in, Cezayirli Hasan Paşa olması muhtemeldir. Cami, İstanköy'deki Cezayirli Hasan Paşa Camisi gibi, ortasında büyük bir çınar ağacı bulunan Lonca meydanına bakmaktadır. Meydanda bu adla anılan bir kahve, hâlâ bulunmaktadır. Köydeki yaşlılardan öğrendiğimize göre, İstanbul'da 6-7 Eylül 1955'te meydana gelen olaylarda, yanında bulunan hamamıyla birlikte tahrip edilerek, yıkılmıştır. Camlarının vitraylı olduğu da ifade edilmiştir. Caminin pencere sövelerinin bir kısmı, daha sonra köydeki bazı evlerin inşasında kullanılmıştır. Camiden ayrı olarak yapılan minarenin, kapısı üzerindeki kitabe yeri boştur. Avlusunda bugün, küçük bir kilise yer almaktadır.

b) Messagros Camii

Şekil-8: Çift minareli Messagros Camii.

Messagros Köyü'nün merkezindedir. Yunanistan Kültür Bakanlığı'nın 12 Haziran 1964 tarihli kararıyla tescil edilmiştir. Kapısı üzerinde yer alan kitabesinden 1824-25'te bir onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. İki minaresi olması açısından, önemli bir örnektir. Kuzeybatı köşedeki sağlam olan minaresinin şerefesindeki kitabesinden 1903 Mart ayında yapıldığı anlaşılmaktadır. Diğer minaresi ise, yıkık durumdadır. Kareye yakın plânlı caminin, üst örtüsü ile son cemaat yeri yıkılmıştır. Tablalı ahşap kapısının mermer eşliğinde çark-ı felek motifi ile giriş cephesinde bir mihrabiyesi vardır. Caminin yanında yer alan bir duvar üzerinde de, çeşmesi görülmektedir.

Şekil-9: Yan cepheden görünüş.

Şekil-11: Midilli'de sağlam kalan tek minare.

Şekil-10: Midilli'de sağlam kalan tek minare.

Şekil-12: Minareden çekilmiş iç mekan görünümü.

Şekil-13: Caminin iç görünümü.

c) Moliva Camii²⁰

Şekil-14: Moliva Camisi bugün hizmet ofisi olarak kullanılıyor.

Molyvos'un merkezinde yer almaktadır. Yunanistan Kültür Bakanlığı'nca ilk olarak 6 Kasım 1985 tarihinde ve ikinci olarak 23 Ekim 1987 tarihinde tescil edilmiştir. Giriş kapısının üzerinde, "Recep 1321 (Ekim 1903)" yazılı Osmanlıca bir kitabesi vardır. Dikdörtgen plânlı olan cami, iki katlıdır. Alt katında dükkânlar bulunmaktadır. Ön cephesinde bahçe duvarı üzerinde bir güneş saati yer almaktadır. Arazinin konumundan dolayı, minare yapıdan ayrı olarak inşa edilmiştir. Minare, kuzeybatı köfledde yamaç üzerinde kaidesine kadar ayakta. Cami, günümüzde Mytimna Belediyesi'nin Vatandaş Hizmet Ofisi olarak kullanılmaktadır.

Şekil-15: Caminin önden görünüşü.

Şekil-16: Yıkılmış minarenin görünümü.

d) Yeni Camii²¹

Şekil-17: Yeni Cami'nin cepheden görünümü.

Midilli'nin Lesvos ilinde Ermou sokaktadır. Banisi Kulaksız Mustafa Ağa'dır. 16 Ağustos 1825 - 4 Ağustos 1826²² tarihinde yapılmıştır.

Yapı çevresinde; çeşme, müftü evi, hamam ve medrese bulunmaktadır.²³ Avlusunda Hacı Muhammed Ağa tarafından yaptırılan medrese halen ayakta. Caminin 150 metre uzaklığında Kulaksız Mustafa Ağa'nın da mezarının bulunduğu bir hazire vardır. Midilli'de en büyük ve en son camidir. İmparatorluk tarzı zarif bir yapı olan cami, 17*18 metre ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Yapının üst örtüsü bugün yoktur.²⁴

Minare 1881 yılında deprem sonucu yıkılmış,²⁵ bugün kaideye kadar yıkılmış; kaidesi beden duvarı ile aynı yüksekliktedir.

Cephede alt sırada yuvarlak kemerli düz lentolu, üst sırada dikdörtgen alınlıklı pencere sırası yer alır. Kuzeydoğu köşesinde kadınlar mahfiline çıkan merdivenler vardır.²⁶ Yapının kuzeyinde beden duvarından alçak kırma çatı örtülü iki taraflı merdivenle çıkılan yanları açık beş bölümlü son cemaat yeri vardır.

Giriş kapısı yuvarlak kemerli ve taş malzemelidir. Yapının zemini Malta'dan getirilen ahşap ile kaplıdır. Bu ahşaplar 20. yüzyılda kaldırılmış ve değiştirilmiştir.

Yapının mihrabı barok tarzda zengin dekorasyona sahip alçı kabartmalı, geometrik ve bitkisel süslemelere sahiptir. Yapının üzeri korint başlıklı antik devşirme sütunların taşıdığı yarım küre kubbe ile örtülmüştür. Ancak kubbe günümüzde mevcut değildir.²⁷

Yapının minberinin, adadan ayrılan Türkler tarafından götürülerek, Ayvalık'da Çınar Camii (Ayos İoannis Kilisesi)'ne minber olarak konmuş olduğu söylenmektedir.²⁸

2000 yılında Topluluk Destek Çevresi kapsamında koruma altına alınmıştır.

16 Ağustos 1825 - 4 Ağustos 1826 tarihlerinde Kulaksız Mustafa Ağa tarafından yapılmıştır. Midilli Çarşısı içinde yer almaktadır. Yunanistan Kültür Bakanlığı'nın 7 Aralık 1956, 10 Ağustos 1962, 2 Ekim 1984 tarihli kararları ve Ege Bakanlığı'nın 21 Temmuz 1998 tarihli kararıyla tescil edilmiştir. Avlusunda, Hacı Muhammed Ağa tarafından yaptırılmış bir medrese de halen ayakta. Dikdörtgen plânlı caminin, günümüzde üst örtüsü yoktur. Minaresi, kuzeybatı köşede yarısına kadar ayakta. Beş bölümlü bir son cemaat yeri vardır. Son cemaat yerinin üzerinde, tapınak biçiminde bir kuş evi bulunmaktadır. Kadınlar mahfiline çıkış, caminin kuzey-doğu köşesinden rampayla, merdivenlerle verilmiştir.

Midilli'de mübadelenin resmen başladığı haberlerinin yayılması üzerine, köylerdeki birçok Müslüman, kasabalara ve merkezde camilerde toplanmış ve sefalet içinde perişan olmuştur. Halen caminin çevre temizliği ve kısmi restorasyonu, 92.660 Avro bütçeyle gerçekleştirilmektedir.

Şekil-18: Yeni Cami önden görünüşü.

Şekil-19: Yeni Cami yandan görünüşü.

Şekil-20 - 21: Caminin ön ve arka penceresinden çekilmiş iç mekan görünümüleri.

Şekil-22: İç direklerin son durumları.

Şekil-23: Ön cepheden görünüşü.

Şekil-24: Hacı Muhammed Ağa Medresesi.

Şekil-25: Hacı Muhammed Ağa Medresesi.

Şekil-26: Hacı Muhammed Ağa Medresesi.

Şekil-27: Caminin orijinal görünümü.

e) Valide camii

Şekil-28: Valide Camii'nin önden görünümü.

Midilli'nin eski Osmanlı Pazar yerindedir. Vali Yardımcısı Halil Ağa Kızı Huri Hanım²⁹ banisidir. Yapılış tarihi 1780³⁰ dir. Orjinal kitabesi depremde kaybolmuştur. Kapı üzerindeki kitabe ise 1615 tarihli Balizade Hasan Bey Cami'ne aittir.³¹ Yapı tek katlı kareye yakın planlı kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Kuzeybatı köşesindeki minaresi şerefeden sonrası yıkılmıştır. Ancak Midilli şehrinde ayakta kalan tek minaredir. Altıgen kaide üzerine silindirik olarak yükselen minare, yerel taşlarla inşa edilmiştir.

Yapının alt sırada yuvarlak kemerli düz lentolu üst sırada öküz gözü pencereli olmak üzere iki sıra pencere açıklığı vardır. Yapının içine kuzeydeki yuvarlak kemerli düz lentolu kapıdan girilir. Zemin döşemeleri, mahfili, tavanı ahşap malzemelidir. Günümüze kadar çok sayıda onarım geçirdiği cephelerinde kullanılan malzeme farklarından anlaşılmaktadır.

Yapının koyu gri boya ile kaplı olan tavanı bugün kötü durumdadır. Eski çeşmesi kaldırılmış bugün Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.³²

Yapının acil onarımları yapılmasına rağmen yapı harabe durumdadır.

Şekil-29: Valide Camii.

Şekil-30: Valide Camii.

Şekil-31: Valide Camii.

Şekil-32: Valide Camii.

f) Vezir Hasan Bey Camii / Yalı camii

Şekil-33: Yalı Camii'nin önden görünümü.

Yukarı iskele semtinde deniz kenarında yer alan camii Midilli Belediyesi, 4. Belediye kreşi yanında bulunmaktadır. Kapısı üzerinde yer alan kitabesinden Vezir Hasan Paşa tarafından 1805 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Dikdörtgen planlı camii, kırma çatılıdır. Batı ve Doğu cephelerinde ikişer adet gotik kemerli pencere düzeni vardır. Pencere araları örülmüştür. Camii günümüzde Dimitris ve Panayotis Teodorellis Tarım Malzemeleri satış yeri olarak kullanılmaktadır.³³

Şekil-34: Kapı üzerindeki kitabe.

Şekil-35: Yan cepheden görünüm.

g) Karadağlı Kaptan Süleyman Paşa Camii (Siğri camii)

Şekil-36: Siğri Camii (Kilise olarak kullanılmaktadır.)

18. Yüzyılın son çeyreğinde Karadağlı Kaptan Süleyman Paşa tarafından camii olarak yaptırılmıştır. 1997 yılında Agia Triada Kilisesine dönüştürülmüştür.³⁴

Şekil-37: Uydudan alınan Siğri Kalesi ve Camii'nin görünümü.

Şekil-38: Ön cepheden caminin görünümü.

h) Filia

Şekil-39: Filia Camii'nin dış cepheden görünümü.

Şekil-40

Şekil-41

Şekil-42

Şekil-43

Şekil-44

Şekil - 40 - 41 - 42 - 43 ve 44: Bahçesinde atların beslendiği içinin saman ile doldurulduğunu gösteren resimler.

i) Parakila, Yüzyıl sonra ilk ezan

Şekil-45: Caminin panoramik görünümü.

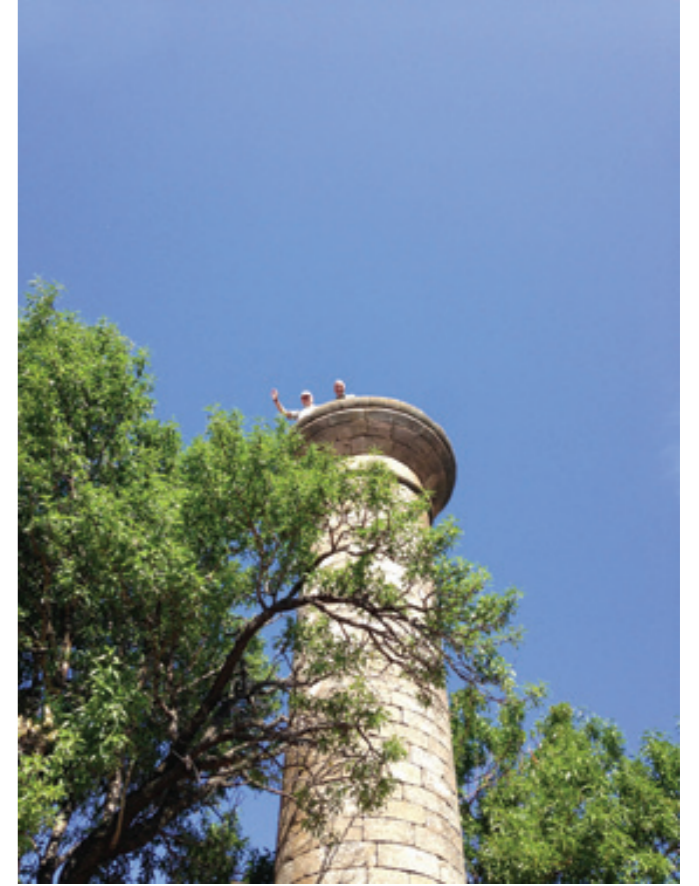

Şekil-46: Kapı girişindeki ahşap tarihe meydan okuyor.

Şekil-47: Ayakta kalan minare ve duvar kalıntıları.

Camii tamamen harap hale gelmiş durumdaydı. Elimizden gelen bir şey yoktu. Sadece yıkıntılar içinde yüzyıl sonra ilk ezan okunmasına vesile olduk.

j) İşlemetopu (ipsilometopo)

Şekil-48 - 49: Camiden kalan tek minare

Şekil-50 - 51: Cami alanı özel mülkiyete aittir.

Tamamen Türklerin yaşadığı köylerden birisi, mübadeleden sonra Türklerin yanında çalışan hizmetliler boşalan yerlere yerleşmişler. Köyde konuştuğumuz kişiler halen Türklerin cömertliklerinden bahsetmekte, ayrıca camiilerin tahrip edilmemesi yönünde köyün ileri gelenlerinin ikazlarına bazı kişiler aldırış etmemişler.

Camiden sadece bir tek minare kalmış, oda özel mülk olduğu için bulunduğu alana girmek çok zor oldu. Köydeki genç bir arkadaşın desteği ve özel gayretiyle girebildik. Minareye çıkıp ecdada hayır dualarda bulunduk.

k) Skala N kydonion

Şekil-52

Şekil-53

Şekil-54

Şekil-55

Şekil- 52 - 53 - 54 - 55: Depo olarak kullanılan caminin ön ve arka cephe ile anahtar deliğinden çekilen görüntüleri.

Minaresiz yapılan camii örneklerinden birisidir. Köyün gayri müslim nüfusunun karşı çıkması, yine Müslümanların ayak oyunları ile kandırılarak minare yapılmamasına razı edilmiş ve o haliyle kullanılmıştır.

Şuan malzeme deposu olarak kullanılmaktadır. Şuan işgal eden kişi ısrarlarımıza rağmen içerisini göstermemiştir. Ancak kapı deliğinden içeri bakabildik.

l) Komi camii

Şekil-56: Caminin dış cephe yan görünümü.

Şekil-57: Caminin önden görünümü.

Komili ailesinin geldiği köye ait camii 'dir. Minaresi bulunmayan camii harabe haldedir. Tavana müdahale edilmemesi durumunda kısa sürede tamamen çökecektir.

Şekil-58: Komi Camii arka görünümü.

Şekil-59: Komi Camii içinden görünüm.

Şekil-60: Caminin iç alanının görünümü.

m) Hidira Camii

Şekil-61: Yıkılmış Cami'nin yerine yapılmış kafeterya şaraplarla doludur.

Şekil-62: Cami yangınında yanmış çınar.

Şekil-63: Cami karşısında yapılmış kilise.

Yangın sonucunda camii yanmış, önündeki çınarda yangın izleri halen mevcut. Yerine kafe yapılmış tam karşısında da kilise inşa edilmiş durumdadır.

n) Viğla Camii

Şekil-64: Viğla Camii'nin denizden çekilmiş fotoğrafı. (1939 öncesi)

Şekil-65: Viğla Camii'nin 1939'da minaresi yıkılarak kiliseye dönüştürülmüş hali.

Derya beylerinden Bâlizâde Hasan Bey'e aittir. Bâlizâde Hasan Bey, kuzey limanı yanındaki susuz kısımda Abdülehad Nûrî Efendi ve onun mensupları için bir câmi-tekke, buraya bağlı beş adet derviş hücreleri ile harem binası inşa ettirmiştir.

Şekil-66: Viğla Camii'nin antik tiyatro bölgesinden çekilmiş fotoğrafı.

Şekil-67: Viğla Camii'nde bulunan kitabe.

Şekil-68: Viğla Camii'nin antik tiyatro bölgesinden çekilmiş hali, sadece haç gözükmemektedir. (Şekil 66'nın bugünkü hali)

Şekil-69 - 70: Viğla Camii'nin iç kısım görüntüleri.

Camii 1939 yılında kiliseye dönüştürülmüştür.

o) Moni Limonas kilisesi

Şekil-71: Moni Limonas Kilisesi.

Şekil-72: Moni Limonas Kilisesi'ne tahsis edilen alanda yapılan butik kiliseler.

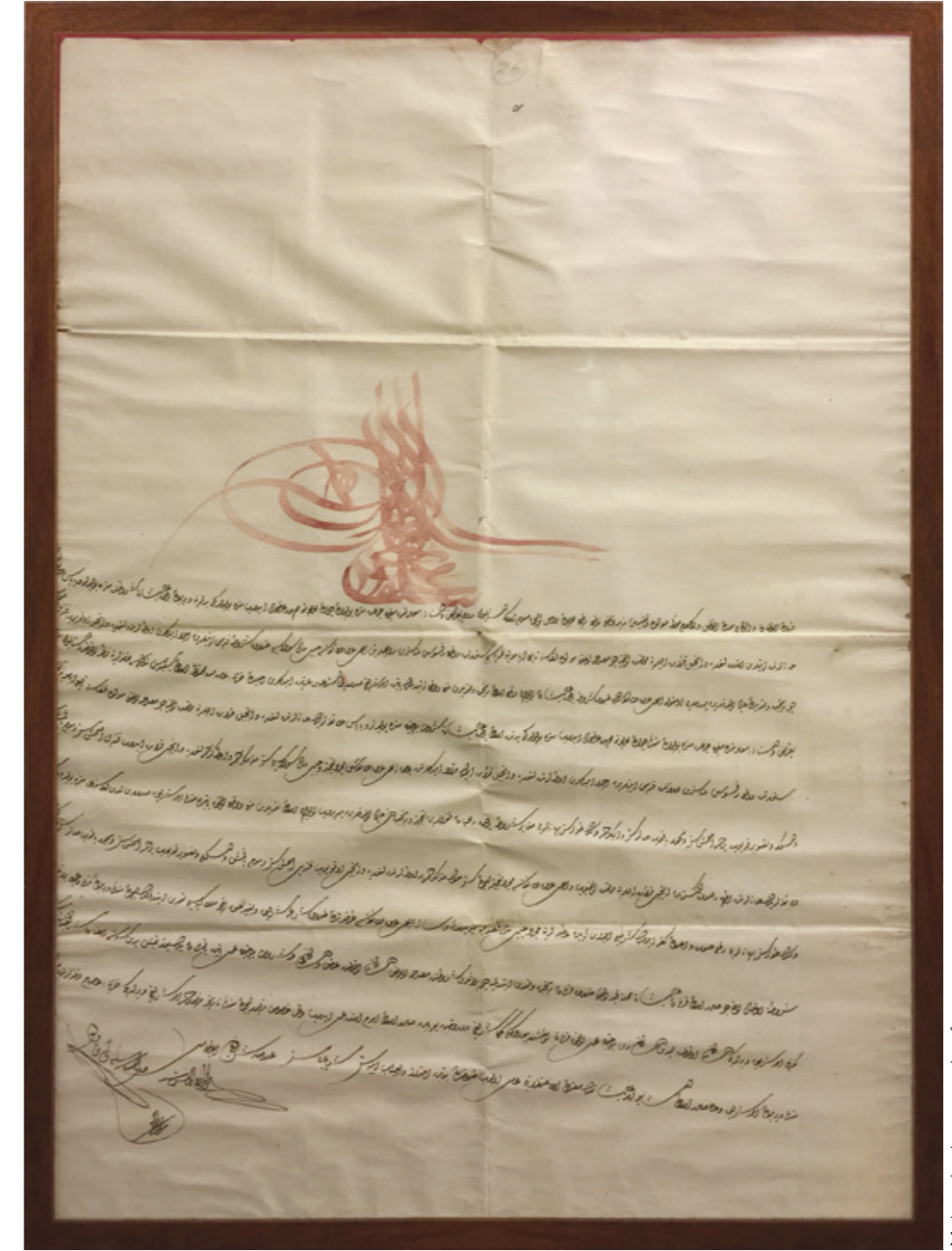
Adanın ortasında, Kaloni kasabasının kuzey batısında 3 km.lik mesafede inşa edilmiştir. Kilisesi, Pamegistus Taksiyarhes' e ithaf edilmiştir. 1523 yılında, Mithimni piskoposu olan İgnatios Agalianos tarafından inşa edilmiştir ve onun adına ithaf edilmiş olan manastır, Osmanlı döneminde adanın tek kültür merkezi konumunda idi. Manastır kilisesi, bazilika stilinde, görkemli bir yapıdır. Kilisenin teblusu tahta oymalı ve altın kaplamalıdır. Aynı kilisede 1800 yıllarının Agio Oros tarzında freskler bulunmaktadır. Manastırda zengin bir kütüphane ile birlikte, aynı zamanda Kilise Sanatı Müzesi ve Jeoloji Müzesi (1990) de bulunmaktadır.

Ortodoks kilisesinin etrafında dünyadaki diğer Ortodoks kiliseleri temsilen küçük kiliseler inşa edilmiş. Şuan 240 civarında olduğu bunun 365 'e tamamlanacağı belirtilmektedir.

Şekil-73: Kilise sergi salonunda sergilenen fermanlar.

10 adet ferman kilisenin sergi salonunda orijinal şekliyle sergilenmektedir.

Molova kadısına yazılan ferman

Molova kadısına;

İstanbul Rum Partiğinden tarafıma gönderilmiş olan arzuhalen anlaşıldığı üzere, daha önceden verilen beratımın şartı olan papazların evlerinde incil okumaları ve ayin yapmalarına müdahale edilmemesi emrine karşın, Molova kazasına tabi Ayamonya Karyesi sınırındaki Rafsosi manastırı rahipleri ayin icrası ve incil okumaları sırasında mal toplamak sevdasıyla yerel halk tarafından rencide ve saldırıya uğramışlardır.

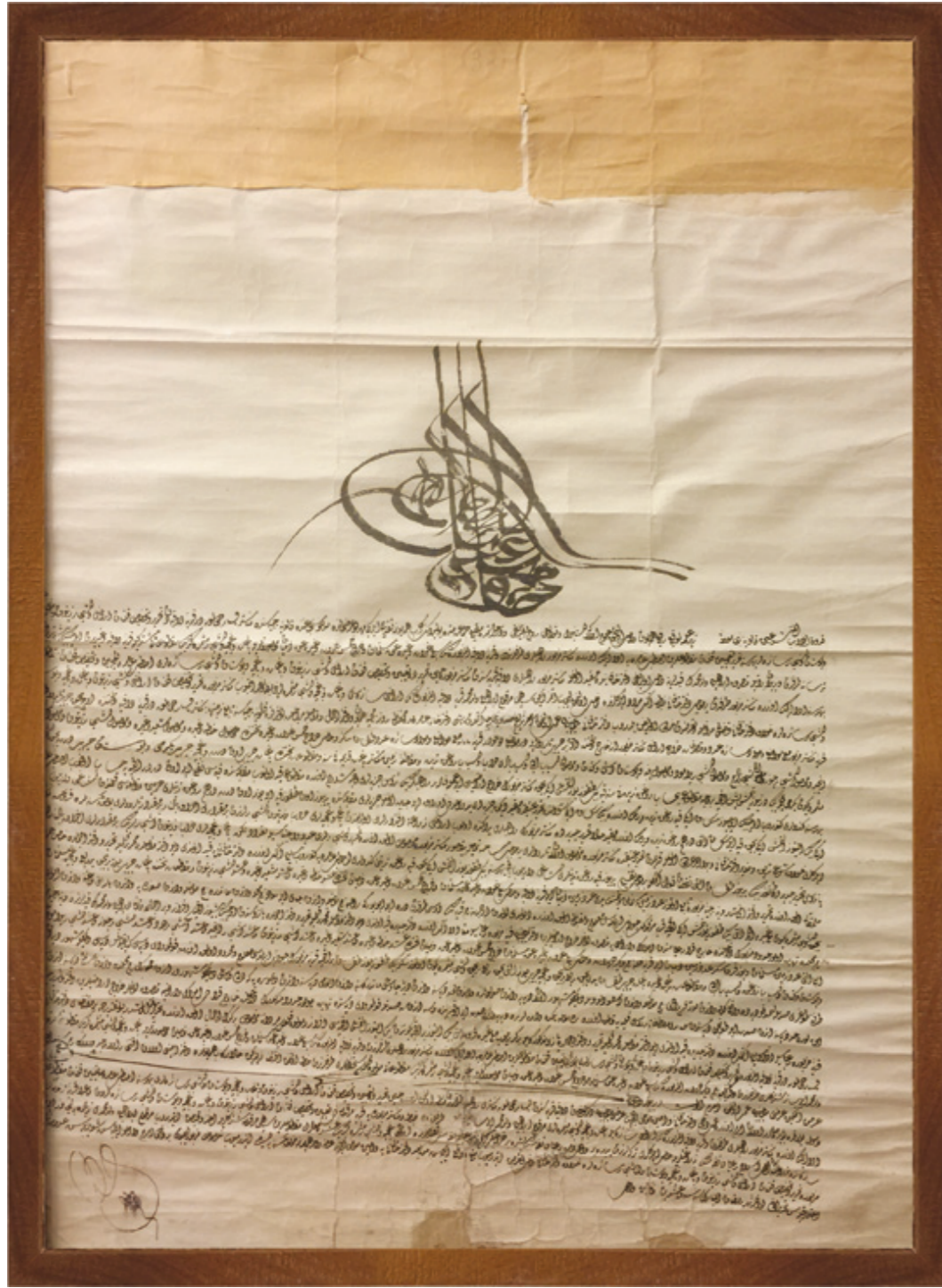
İstanbul patriğinin daha önceden gönderdiği arzuhalinin cevabına rağmen bahsi geçen bölgede yerel halk yeniden, yapılan ayin ve incil okumalarına "siz kandil ve mum yakıp asarsınız, elinizde değnek tutarak iskemle ve tasvir asarak ayin yapıyorsunuz" diyerek taciz ve saldırıda bulunmuştur.

Berat şartlarının aksine ruhban fukaralarına yine tacizler ve saldırıların olduğunun bildirilmesi üzerine mülkünüzde bulunan yerlerde yüksek sesle olmaksızın ve inançlarının yamaya çalışmadan yapılacak ayinlere mal gasbı maksadıyla saldırılmasının engellenmesininin 1177 senesi ramazan ayında verilen emri, aynıyle yeniden verilmiştir.

Buyurdum ki, hükm-i şerifim elinize ulaştığında sâdir olan emrim üzere amel edip bu husûsta daha önceden verdiğim emr-i şerifim ve hâlen sâdir olan işbu emr-i âlîşânımın üzere amel edesiniz ve hilâfından kaçınasınız. Şöyle bilesiz alâmet-i şerffi izzetli kılasınız.

1207 senesi zilkâde ayının 5. gününde yazıldı

Kostantiniye el-Mahrûse

Kalonya Naibine Rum patriği tarafından yazılan dilekçe.

Kalonya Naibine;

Dersaadetimde bulunan Rum patriği tarafından yazılan arzuhalde Midilli Sancağı'nda Kalonya Nâhiyesi'nde Eksarcı Lemon Manastır'ına tahsis kılınan arazi, ağaçlar, bağ ve zeytinliklerin her sene alınan vergilerinin istabl-ı âmiyeye verilmek üzere bahsi geçen manastır rahipleri tarafından Dakya Karyesine göndermiştir ve mutasarrıf Mehmed oğlu İbrahim de bunları toplamakla mükelleftir. Bahsi geçen manastırın vergilerinin toplanmasında her sene devam edegelen adet gereği defter-i hâkânîye kayd ediliyor olmasına karşın adı geçen mutasarrıf tarafından buna gerek görülmediği şeklinde fuzûlî bir müdâhale yapılmıştır.

Buyurdum ki emr-i şerîfim elinize ulaştığında defter-i hâkânî hükmünce zikrolunan manastır rahipleri tarafından zabt olunan vergilerin her seneki hâl üzere ve bölgede bulunan diğer halkın vergilerinin dahi bu usûl üzere alınsın. Halkın vergileri sipâhî tarafından toplananıp mezkur mutasarrıf mehmed oğlu İbrahim'in fazla vergi toplamasından dolayı görevden azledilsin. bu işten tamamen el çekirilip sonra da defter-i hâkânî emrime muhalif iş yapılmaması.

30 Ramazan 1227 senesinde yazıldı.

Be-makâm-ı Kostantiniyye

5.2. MEDRESELER

5.2.1. Veli Paşa Medresesi

Midilli'nin Lesvos ilinde Orta Kale içerisinde yer alır. Banisi Kaptan-ı derya Hayreddin Paşadır, 16. yüzyılın ilk yarısı³⁵ yapılmıştır.

Medrese 18*21 ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Yapı küfeki taş ve mistegna bölgesinin yerel taşlarından inşa edilmiştir.³⁶ Yapı, iki katlı, açık avlulu dikdörtgen planlıdır. On hücreden oluşur ve üzerleri beşik ve aynalı tonoz ile örtülüdür. Hücrelerde ocak ve dolap nişleri yer alır.

Üst kata taş merdivenle ulaşılır. Ana kısım ibadet ve eğitim için kullanılmaktadır. Alt katta zaviye ve imaret vardır. Kuzeydoğu kısmında su deposu yer alır.

2008 yılında ilk kez halka açılmıştır. Birçok kısmı restore edilmiştir. Şuanda sadece alt kat ziyaret edilebilmektedir.

Şekil-74: Uydudan Veli Paşa medresesi yerleşim alanı.

Şekil-75: Veli Paşa Medresesi'nden görünüm.

Şekil-76: Veli Paşa Medresesi

Şekil-77: Veli Paşa Medresesi

37

5.3. KALE

5.3.1. Midilli Kalesi

Şekil-78: Midilli Kalesi'nin uydudan görünümü.

Şekil-79: Kale kapısının üzerinde bulunan "Lâ ilâhe illallah" kelimetullah levhası.

Şekil-80: Midilli Kalesi'nden görünüm.

Şekil-81: Kaleden görünüm.

Şekil-82: Devlet Armaları.

Şekil-83

Şekil-84

Şekil-85

Şekil-86

Şekil-83-84-85-86: Midilli Kalesi'nin değişik açı ve cephelerden görünümleri.

5.3.2. Siğri Kalesi

Midilli'nin batı ucunda Çanakkale Boğazı girişinde Siğri kasabasında yer almaktadır. Banisi Süleyman Paşa'dır. 1754- 1757 tarihleri arasında inşa edilmiştir.

Osmanlı ticaret gemilerine saldırılar düzenleyen Malta korsanlarına karşı deniz feneri ile birlikte III.Osman döneminde yapılmıştır.³⁸

Giriş kapısı üzerinde III.Osman'ın tuğrasının bulunduğu inşa kitabesi vardır. Halkın yardımı ve vergi gelirleri ile yaptırılmıştır.³⁹ Kalenin girişindeki ahşap kapı orijinaldir.⁴⁰ Coğrafi konumu sayesinde önemli bir ticaret limanı olmuştur. Çok sayıda gemi alabilen bir limana sahiptir. İngiltere ve İtalya'ya 18.-19. yüzyılda batı Lesvos'un meşe palamutları ihraç edilmekteydi.

1789'da kalede 200 top ve 100 asker bulunmaktaydı. 1912 yılına kadar askeri birlikler tarafından garnizon olarak kullanılmıştır.

1923 yılında Lozan Antlaşması ile yapılan mübadelede kale Türklerin elinden çıkmıştır. Küçük yarımada üzerinde 3206 m²'lik alanı kaplamaktadır. Güneybatı tarafı sarp kayalıklar doğal savunma imkanı sağlamıştır.

Masif duvar kalınlığı 2,5 ve 3,90 metre aralığında değişir. Yerleşim yerine bakan giriş cephesinin iki köşesine simetrik olarak yerleştirilmiş köşeli gözetleme kuleleri vardır. Giriş kapısı yuvarlak kemerli ve kemeri renkli taş işçiliğinde yapılmıştır.

Ahşap kapısı orijinaldir. İç kısımda yapı kalıntıları mevcuttur. Kalenin içinde doğu tarafta iki küçük su deposu bulunmaktadır.⁴¹

Surların içinde kemerli ve revaklı pek çok mekan sıralanmıştır. Batı tarafında rampalı geçit ile toprakların bulunduğu yükseltilmiş duvara erişim sağlanmıştır.⁴²

Yapı küfeki taş malzemeden inşa edilmiştir. Tuzlu su, rüzgar gibi doğal nedenlerden dolayı yapı dejenerasyona uğramıştır. Batı tarafındaki dış perde duvarı deprem nedeniyle neredeyse yıkılmış durumdadır. Kuzey tarafındaki bazı hücreler geçmişte tamir edilmiştir. Kale ziyaretçilere açıktır, ancak harabe durumdadır.

Şekil-87: Siğri Kalesi'nin önden görünümü.

Şekil-88: Siğri Kalesi'nin girişi.

Şekil-89: Siğri tepesinden genel görünüm.

Şekil-90: Siğri Kalesi'nin orijinal kapısı.

Şekil-91: Siğri Kalesi'ndeki kitabe ve padişah arması.

Şekil-92: Kale içi alanındaki odacıklar.

Şekil-94: Siğri Kalesi girişi.

Şekil-93: Kale içi alanındaki odacıklar.

5.4. Abdülehad Nûrî Efendi'nin Midilli'deki Faaliyetleri⁴³

Abdülehad Nûrî Efendi, Midilli adasına yirmili yaşlarında iken gelmiştir. Buna göre 1620'li yıllardan bir-iki sene önce gelmiş olmalıdır.⁴⁴

Burada, Fatih Sultan Mehmed câmiinde tebliğ, irşat ve tedris hizmetleri neticesinde kısa zamanda insanların sevgisini celbetmiş, ada ahalesinin çoğu kendisine muhib ve mürid olmuştur. Rivâyete göre yetmiş civarında kâfir onun vasıtasıyla İslâm'ı kabul etmiş, bunların tamamına yakını sülûkünü tamamlamıştır. Bu başarılı çalışmalarını haber alan Abdülmecid-i Sivâsî Efendi, "Aferin! Abdülehad'ın malumumuzdan ziyade kuvvet-i tasarrufu varmış." diyerek kendisine iltifat etmiştir.⁴⁵

Midilli adasında Nûrî Efendi'nin müntesipleri arasına girmiş, hayır ve hasenâtı ile tanınan, Deryâ Beyleri'nden Bâlîzâde Hasan Bey, şeyhi için derviş hücreleri, taamhâne, harem kısımlarının bünyesinde bulunduğu bir câmi-zâviye inşa ettirmiş.⁴⁶ Giderlerini karşılamak için vakıf tayin etmiş ve bu yapının Nûrî Efendi'den sonra da onun halifeleri tarafından kullanılmasını şart koşturmuştur.⁴⁷

Hizmetlerin neler olduğu, nerelerden beslenip nerelere harcanacağı hususu ayrıntısıyla anlatılmış olan vakfiye metni Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda bulunmaktadır.⁴⁸ Buna göre Bâlîzâde Hasan Bey, ilk vakfiyeyi Rebiülevvel 1032/Ocak-Şubat 1623 yılında tanzim ettirmiş, 1035/1625, 1036/1626 yıllarında altı adet vakfiye ile ilavelerde bulunmuştur.

Bâlîzâde Hasan Bey'in vakfiyesine göre, vakfettiği bazı menkul ve gayrimenkuller şöyledir:

Bir adet hamam; bir adet yel değirmeni; bir adet su değirmeni; içinde kule, banyo, ahır, fırın, çeşme, su havuzu, bahçesinde pek çok meyveli ve meyvesiz ağacı, tohum ekilebilir tarlasıyla birlikte bir adet altlı üstlü ev; 1630 adet zeytin ağacı; dört kıta bağ; üç kıta incir bahçesi; iki yağ değirmeni; bir göz su değirmeni; içinde banyo, anbar vs. bulunan bir ev; 250 bin akçe nakit para; Bâlîzâde'nin hanımı Zeynî Hâtûn tarafından bağışlanan bir bahçe ile 100 adet zeytin ağacı...

İnşa ettiği câmi-tekkede, postnişinliğin gereklerini icra etmek ve ayrıca cuma günleri vaazetmek karşılığında şeyh efendiye günlük elli akçe, fakirlerin/dervişlerin yeme içme ihtiyaçlarını karşılamak için günlük kırk akçe akçe tayin edilmiştir. Ayrıca câmi-tekkenin tevliyet, cibâyet, kitâbet, imâmet, hitâbet ve diğer hizmetleri için de belli miktarlarda günlük tayin edilerek bütün bu hizmetlilerin seçimini şeyh efendiye bırakmıştır.⁴⁹ Ayrıca zaman içerisinde olabilecek ihtilaflı durumlar için de şeyh efendinin kararına bağlı kalınacağı ifade edilmiştir.

Nazmî Efendi'nin Hediyyetü'l-İhvân adlı eserinde verdiği bilgiye göre, Nûrî Efendi'nin oğlu, bilâhare Mehmedağa tekkesine şeyh olan Mustafa Efendi'nin (v. 1102/1690) sertainki olan Seyyid Abdülaziz Efendi 1080/1670'li yıllarda bir vesile ile Midilli'ye gittiğinde Nûrî Efendi vesilesiyle ihtidâ edip kendisinden tekâmül-i tarîkat eden zâtlardan üç-dört tanesini görmüştür.⁵⁰

Abdülehad Nûrî Efendi, Midilli adasındaki hizmetlerini anlatırken, "Midilli adası irşadımızın nuruyla aydınlandı. Ada ahalesinin çoğu iradet ve biat etti. Aralarında muhabbet oluştu. Davetler ve ziyaretler olmaya başladı. İhvan arasındaki muhabbet ve ülfet hayli kuvvetlendi." demektedir.⁵¹

5.5. Sahabe-i Güzin Kabirleri

Hacca gidenler Midilli'ye geldiklerinde mutlaka bu Sahabe mezarlarını ziyaret ederlerdi. 1844 de Sultan Abdülaziz Avrupa'ya giderken ve 1911 de Sultan Mehmet Reşat İzmir gezisi sırasında bu türbeleri ziyaret etmiş, onarılmalarını sağlamışlardı. İlk araştırmalarda kabirlerin yeri tespit edilememiştir. Araştırmalar devam etmektedir.

Osmanlı arşivinde Sahabe Kabirleri ile ilgili bir iki evrak aşağıya alınmıştır. (13. Belge)

Hariciye Nezâret-i celîlesi cânib-i âlîsine

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir

3 Kanun-i evvel 1329 (16 Aralık 1913) tarihli ve altmış altı numaralı tezkire-i aliyye-i nezâret-penâhîleri cevâbıdır. Midilli'deki Mevlevî dergâh-ı şerîfi vuku' bulan tecâvüzât nefîcesi olarak harab bir hâle gelmiş ve sahâbe-i güzîn hazerâtı türbe-i şerîfesinin el-ân kilise hâlinde bulunmuş olduğu gibi kale derûnundaki câmi-i şerîfe de yeniden tecâvüz edildiği Midilli evkâf me'mûrluğunun iş'âr ve men'-i tecâvüzât hakkında Midilli hükûmet-i mukaddes vâlîliğine verilen iki kıt'â takrîr sûretinin tisyâr kılındığından bahis ile sahâbe-i güzîn türbe-i şerîfesinin hâl-i âslîsine irca'ı ve câmi-i şerîf-i mekûrun kat'ıyyen tecâvüzden kurtarılması lüzûmuna dâir Cezâir bahr-i sefid vilâyeti evkâf müdüriyeti vekâletinden gelen 9 Kanun-ı sâni 1329 tarihli tahrîrât ile melfûflarının sûretleri takdîm kılınan sûret-i iş'ârâta nazaran teşebbüsât-i muktezî icrâsı ile mebâni-i mukaddese ve müessesâtı hayriyyenin te'mîn-i hüsn-i muhafazası ve her gûna ta'arruz ve tecâvüzden masûniyeti esbâbının istikmâli mütevakkıf-ı himem-i celîle-i nezâret-penâhîlerîden ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehül emrindir. Fî

5 Rebi'u'l-evvel 1332 (1 Şubat 1914) ve fî 19 Kanun-ı sâni 1328 (2 Şubat 1913)

Evkâf nazırı adına Müsteşar

BEO 2316/ 173635

Tarîh-i vürûdu 30 Muharrem 1322 / 4 Nisan 1320

Evkâf-ı hümâyun Nezâret-i celîlesine Buyuruldu

Suretleri bâlâda muharrer tezkire-i ma'rûza ve şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret i hilâfet-penâhîyi mübelliğ-i himmet mücebince evkâf-ı hümâyun nezâret-i celîlesinden icrâ-yı i'câbına himmet buyurulmak

Midilli'de medfûn ba'zı sahâbe-i kirâm cerîri'l-ihirâm ve ğafarallahü âsâm hazerâtı türbedarlıkları hakkında.

Not: bu belgeye ait irade İ.EV. 36/14 nolu belgedir.

İ.EV. 36 / 14

Huzur-ı Me'âlî-Mevfûr Cenâb-ı Sâdâret-Penâhiye

Ma'ruz-ı Çâker-kemîmeleridirki;

Midilli'de medfûn Şerif Ebu'l-Hasen hazretleriyle kibâr-ı ashâbdan Sa'îd b. As ve Zekvân Cübeyr el-Haris b. Abdülhaynes hazretlerinin türbedârı Abdülganî Dede'nin sulbi kebîr i mahdûmu Mehmed Hüsâmeddin ve sulbi sâğîr-i mahdûmu Süleyman Sırrı Efendileri terk iderek vefatı vuku' bulduğundan bahisle Şerîf Ebu'l-Hasan hazretleri türbedarlığının vazîfe-i mu'ayyene müteveffânın kebîr-i mahdûmu Mehmed Hüsâmeddin Efendiye ve Sa'îd b. As ve Zekvân b. Cübeyr el-Harîs b. Ebî Abdulhaynes hazerâtı türbedarlığının da kebîr olarak bi'n-naks edâ-yı hizmet-i iktidâr kesb edinceye kadar mumâ-ileyh Mehmed Hüsâmeddin Efendi tarafından bi'l-niyâbe ifâ-yı hizmet olunmak üzere sağîr-i mezbûr Süleyman Sırrı Efendiye de tevcîh-i mahallinden bâ-mazbata iş'âr olunması üzerine lede't-tedkîk Şerîf Ebu'l Hasan hazretleriyle Sa'îd b. As ve Zekvân b. Cübeyr el-Harîs b. Ebî Abdulhaynes hazerâtı türbeleri türbedârlığı mahall-i vâridât vakfiyesinden bâ-irâde-i seniyye şehri iki yüz kuruş maaş-ı mahsûs olduğu kayden anlaşılıb hazînece diğerleri mukayyid olduğundan ve mekâbir-i mezkurenin muhafazasıyla nezâfet ve tahâret ve hıdemât-ı sâiresine bakmak ve vakf-ı şukkaca bir muharref olmamak üzere muhâsebe-i mezkûreden yüz kuruşunun Şerîf Ebu'l-Hasan hazretleri türbedârlığına ve yüz kuruşunun da Sa'îd b. As ve Zekvân b. Cübeyr el-Harîs b. Ebî Abdulhaynes hazerâtı türbedarlığına tahsîs ve iki türbedarlık olmak üzere cihât kalemine kaydı ile mezkur türbedarlıkların ber-mûceb-i iş'âr-ı mahallî müteveffânın oğullarına tevcîhiyyesi muvâfık-ı maslahat görülerek keyfiyet lede'l arz bu bâbda müsâ'ade-i seniyye hazreti hilâfet-penâhî erzân buyurulduğu halde mûcebince îcâbı icrâ olunmak üzere hazîneye iş'âr ve tebliğ buyurulması hakkında takdîm kılınan 27 Mayıs 1319 tarihli takrîr-i âcîzî üzerine henüz bir cevâb-ı âlî şeref-vürûd itmemiş ve bu kerde mahallinden gelen tahrîrât da emr tevcihin henüz icrâ olunmamasından dolayı türbedarlar maş alamamakta olduklarından bahisle istid'â-yı âtifetde buldukları iş'âr olunmuş olmağla tekrar arz ve iş'âr-ı keyfiyete ibtidâr kılındı ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî

22 Zi'l-Hicce 1321 (10 mart 1904) ve 26 Şubat 1319

Nazır-ı evkâf-ı hümâyun Ali

Şekil-95: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
Midilli'de inşa buyrulan Şerif Eb el-Hasan Türbesi

Şekil-96: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
Şerif Eb el-Hasan Türbesi'nin Midilli Limanı'nın doğu tarafından görünüşü

SONUÇ

Midilli adası Ayvalık ilçemize 30 ile 60 dakika deniz yolu ile erişilebilecek kıyılarımıza uzaklığı 8 km dir. Sabah ve Akşam gününbirlik seferler yapılmakta, ada sakinleri ihtiyaçlarını Ayvalık ve civarındaki ilçelerden sağlayabilmektedir.

Adaya turizm döneminde yerinde vize alınarak gününbirlik gidilebilmekte, yeşil pasaport ile doğrudan giriş yapılabilir.

En çok ziyaretçi sahili olan ülkemizin ilçelerinden olmasına rağmen adada aktif olarak hizmete açık camii veya mescit bulunmamaktadır. Ziyaret ettiğimiz camiiler tamamen harabe, bazı camiler ise ya samanlık ya da malzeme deposu olarak kullanılmaktadır.

Adada medfûn Şerif Ebu'l-Hasen hazretleriyle ashâbdan Saîd b. As ve Zekvân Cübeyr el-Haris b. Abdülhaynes 'in yerlerinin tespit edilememesi bir eksiklik olarak kalmıştır. Araştırmalara devam edilmeli, bu konuda çalışma yapanlar haberdar edilmelidir.

En azından Midilli adası merkezinde bulunan camilerden birisinin restore edilebilmesi, bazı camii alanlarının özel mülkiyetten kurtarılıp koruma altına alınması için girişimlerde bulunulmalıdır.

6. KAYNAKLAR

- 1- Necdet Yılmaz, mecmerkezi.org
- 2- Tarihî Eserlere İlgi, Sevgi ve Saygı, İlim ve Sanat, III, 17 (1987)
- 3- Necdet Yılmaz, "Midilli"
- 4- Parmaksızoğlu, "Midilli", Türk Ansiklopedisi, XXIV, 140.
- 5- Parmaksızoğlu, "Midilli", Türk Ansiklopedisi, XXIV, 140.
- 6- İşbilir, "Ege Adaları'nda Sosyal Yapı", Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı (ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi 2/2003, Ankara 2003, 115-134, 124.
- 7- İslam Ansiklopedisi Midilli c.30-0009
- 8- M. Kiel, a.g.m., s.58.
- 9- Tapu Tahrir Defteri, TT. d. 803, s. 98 – 110.
- 10- R. Pococke, a.g.e., s. 18.
- 11- Tapu Tahrir Defteri , TT. d. 803. s. 345 – 349.
- 12- TT. d. 803
- 13- TT. d. 803, s. 461 – 462.
- 14- Cevdet Bahriye , C.BH. 5508.
- 15- Aydın Ayhan, "Akdeniz Adalarında Türk varlığı"
- 16- XVIII. Yüzyılda Midilli Adası, Levent Payzın, Yüksek Lisans Tezi, Aydın-2008
- 17- 18 Yüzyılda Midilli Kaza ve Karyeleri
- 18- İsmail Aykan, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivi
- 19- Neval Konuk, Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı mimarisi
- 20- TC Dışişleri Bakanlığı web sayfası
- 21- Midilli yapı örnekleri, Mehmet Zeki İbrahimgil
- 22- Ottoman Architecture in Greece, sy. 338.
- 23- Balkır, a.g.e., sy. 6.
- 24- Ottoman Architecture in Greece, sy. 338.
- 25- Balkır, a.g.e., sy. 6
- 26- Konuk, Neval; Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı Mimarisi, Sarıyıldız Ofset, Ankara, 2008, sy. 76.
- 27- Ottoman Architecture in Greece, sy. 338.
- 28- Balkır, a.g.e., sy. 6.

- 29- Ottoman Architecture in Greece, sy. 337.
- 30- Ottoman Architecture in Greece, sy. 337.
- 31- Neval Konuk, adı geçen eser
- 32- Ottoman Architecture in Greece, sy. 337.
- 33- Midilli, Rodos, Sakız, İstanköy'de Osmanlı Mimarisi Neval Konuk, 2008, Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) Kültür Yayınları, Ankara, 240 sayfa.
- 34- Heath W. Lowry, In the Footsteps of The Ottomans, sy. 73
- 35- Ottoman Architecture in Greece, sy. 340.
- 36- Ottoman Architecture in Greece, sy. 340.
- 37- Erdal Gümüş, Midilli de islami eserler
- 38- Konuk, a.g.e., sy. 140.
- 39- Ottoman Architecture in Greece, sy. 347.
- 40- <http://ottoman.mfa.gov.tr/Eser.aspx?g=9d0c0e24-49cc-44d0-9c59-ddfa6a40e4bf>
- 41- Ottoman Architecture in Greece, sy. 348.
- 42- Ottoman Architecture in Greece, sy. 348.
- 43- Necdet Yılmaz, Abdülahadi Nuri, midilli çalışması
- 44- Bir değerlendirme için bk. Baz, Abdülehad Nûrî-i Sivâsî, s. 84.
- 45- Nazmî, Hediye, s. 508-509.
- 46- Nazmî, Hediye, s. 509; Vassaf, Sefîne, III, 357.
- 47- Nazmî, Hediye, s. 509; Müstakimzâde, Hülâsatü'l-hediye, vr. 37b.
- 48- EV.VKF Dosya no: 5, Gömlek no: 76. Vakfiye'nin bir sureti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 987 numaralı defterin 187. sayfa, 61 sırasında kayıtlıdır. Bu suret 17 Cemâziyelâhir 1262/12 Haziran 1846 tarihinde, mütevellî el-Hâc Mehmed Kâmil tarafından Midilli kadısı Ali b. Hüseyin'e tescil ettirilmiştir
- 49- Nazmî, Hediye, s. 509.
- 50- Nazmî, Hediye, s. 508.
- 51- Nazmî, Hediye, s. 576.